

# Spis treści

|                                                                                                                                                                      |    |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| <b>Wstęp</b> .....                                                                                                                                                   | 9  |
| <br><b>CZĘŚĆ I. Istota, przyczyny i zagrożenia wynikające z odrzucenia rówieśniczego w przedszkolu i szkole podstawowej</b>                                          |    |
| <b>ROZDZIAŁ 1. Istota zjawiska odrzucenia rówieśniczego i jego wybrane następstwa</b> .....                                                                          | 19 |
| 1.1. Znaczenie akceptacji rówieśników dla rozwoju i funkcjonowania dziecka .....                                                                                     | 26 |
| 1.1.1. Znaczenie akceptacji rówieśników dla wyników dziecka w nauce .....                                                                                            | 28 |
| 1.1.2. Relacje z rówieśnikami jako czynnik chroniący w przypadku niewłaściwego funkcjonowania rodziny .....                                                          | 33 |
| 1.2. Następstwa odrzucenia dziecka przez rówieśników .....                                                                                                           | 38 |
| 1.3. Trwałość statusu odrzucenia .....                                                                                                                               | 48 |
| 1.4. Podsumowanie .....                                                                                                                                              | 53 |
| <b>ROZDZIAŁ 2. Przyczyny odrzucenia dziecka przez rówieśników związane z warunkami jego rozwoju w rodzinie</b> .....                                                 | 58 |
| 2.1. Więź dziecka z rodzicami jako szansa i zagrożenie dla dobrych relacji z rówieśnikami .....                                                                      | 58 |
| 2.1.1. Zachowania opiekuna we wczesnym dzieciństwie a wzorce przywiązania i ich następstwa dla dalszego funkcjonowania dziecka .....                                 | 60 |
| 2.1.2. Kompetencje matki niezbędne do powstania bezpiecznego przywiązania w pierwszym roku życia dziecka .....                                                       | 63 |
| 2.1.3. Zachowania opiekuna w okresie przedszkolnym a wzorce przywiązania i ich następstwa dla dalszego funkcjonowania dziecka .....                                  | 70 |
| 2.1.4. Wskaźniki charakteryzujące jakość interakcji matka–dziecko w okresie przedszkolnym i na początku okresu szkolnego oraz jej związek z typem przywiązania ..... | 75 |
| 2.1.5. Problem liczby bliskich związków i stałości wzorców przywiązania .....                                                                                        | 81 |

|                                                                                                                                               |            |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------|
| 2.1.6. Przywiązanie w okresie dzieciństwa a funkcjonowanie dziecka w relacjach z rówieśnikami .....                                           | 84         |
| 2.2. Praktyki wychowawcze rodziców a relacje dziecka z rówieśnikami .....                                                                     | 92         |
| 2.2.1. Style wychowania .....                                                                                                                 | 93         |
| 2.2.2. Wybrane uwarunkowania praktyk rodzicielskich .....                                                                                     | 100        |
| 2.3. Podsumowanie .....                                                                                                                       | 109        |
| <b>Rozdział 3. Przyczyny odrzucenia związane ze specyficznymi właściwościami dzieci .....</b>                                                 | <b>111</b> |
| 3.1. Rozumienie innych ludzi i porozumiewanie się z nimi .....                                                                                | 111        |
| 3.1.1. Uwarunkowania rozwoju teorii umysłu .....                                                                                              | 115        |
| 3.1.2. Znaczenie rozwoju teorii umysłu dla funkcjonowania dzieci w relacjach z rówieśnikami .....                                             | 120        |
| 3.1.3. Charakterystyka modelu przetwarzania informacji społecznych przez dzieci opracowanego przez Nicki R. Crick i Kennetha A. Dodge'a ..... | 127        |
| 3.1.4. Spojrzenie Karen L. Bierman na przyczyny odrzucenia związane z przetwarzaniem przez dziecko informacji o świecie i sobie samym .....   | 133        |
| 3.2. Kompetencje emocjonalne .....                                                                                                            | 140        |
| 3.2.1. Świadomość własnych stanów emocjonalnych i umiejętność komunikowania ich innym ludziom .....                                           | 142        |
| 3.2.2. Rozpoznawanie emocji innych ludzi i umiejętność empatycznego reagowania na nie .....                                                   | 145        |
| 3.2.3. Kontrolowanie emocji .....                                                                                                             | 155        |
| 3.2.4. Znaczenie kompetencji emocjonalnych dla funkcjonowania dziecka w relacjach z rówieśnikami .....                                        | 166        |
| 3.3. Kompetencje społeczne .....                                                                                                              | 177        |
| 3.3.1. Umiejętność współpracy .....                                                                                                           | 180        |
| 3.3.2. Umiejętność rozwiązywania konfliktów .....                                                                                             | 186        |
| 3.3.3. Znaczenie kompetencji społecznych dla funkcjonowania dziecka w relacjach z rówieśnikami .....                                          | 194        |
| 3.4. Podsumowanie .....                                                                                                                       | 196        |
| <b>Rozdział 4. Przyczyny odrzucenia związane ze środowiskiem szkolnym .....</b>                                                               | <b>199</b> |
| 4.1. Przyczyny odrzucenia związane z klasą szkolną .....                                                                                      | 200        |
| 4.2. Przyczyny odrzucenia związane z nauczycielem i organizacją procesu nauczania ..                                                          | 210        |
| 4.3. Podsumowanie .....                                                                                                                       | 215        |
| <br><b>CZĘŚĆ II. Wczesna profilaktyka odrzucenia rówieśniczego i pomaganie dzieciom odrzucanym</b>                                            |            |
| <b>Rozdział 5. Wspieranie rodziców w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczej .....</b>                                                    | <b>225</b> |
| 5.1. Zapobieganie powstawaniu pozabezpiecznego przywiązania .....                                                                             | 225        |
| 5.1.1. Interwencje zmierzające do podnoszenia wrażliwości macierzyńskiej .....                                                                | 229        |
| 5.1.2. Interwencje zmierzające do zmian w posiadanych przez rodziców reprezentacjach dotyczących opieki .....                                 | 233        |



|                                                                                                                                   |            |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------|
| 5.1.3. Interwencje dostarczające rodzicom wsparcia społecznego w celu ułatwienia sprawowania opieki nad dzieckiem .....           | 235        |
| 5.1.4. Interwencja w szczególnie trudnych przypadkach .....                                                                       | 237        |
| 5.1.5. Możliwości praktycznego wykorzystania wyników badań nad zapobieganiem pozabezpiecznemu przywiązaniu .....                  | 242        |
| 5.2. Tworzenie rodzicom warunków do rozwijania kompetencji wychowawczych .....                                                    | 245        |
| 5.2.1. Programy oparte na teorii społecznego uczenia się Alberta Bandury .....                                                    | 246        |
| 5.2.2. Program Joanny Sakowskiej „Szkoła dla rodziców i wychowawców” .....                                                        | 259        |
| 5.2.3. Program wspomagania rozwoju kompetencji wychowawczych rodziców dzieci w wieku przedszkolnym Blanki Poćwiardowskiej .....   | 276        |
| 5.2.4. Koncepcja terapii dzieci impulsywnych Rossa W. Greene’a i J. Stuarta Ablona .....                                          | 284        |
| 5.3. Podsumowanie .....                                                                                                           | 288        |
| <b>ROZDZIAŁ 6. Wspomaganie rozwoju psychospołecznego dzieci odrzucanych przez rówieśników .....</b>                               | <b>290</b> |
| 6.1. Metody i programy wspomagania rozwoju psychospołecznego dzieci w wieku przedszkolnym i w młodszej wieku szkolnym .....       | 291        |
| 6.1.1. Modelowanie i moralizowanie .....                                                                                          | 297        |
| 6.1.2. Program kształtowania umiejętności prospołecznych małego dziecka Ellen McGinnis i Arnolda P. Goldsteina .....              | 298        |
| 6.1.3. Powierzanie zadań .....                                                                                                    | 301        |
| 6.1.4. Program Joanny Grochulskiej dla dzieci agresywnych .....                                                                   | 302        |
| 6.1.5. Indukcja .....                                                                                                             | 306        |
| 6.1.6. Przyjaciele Zippiego .....                                                                                                 | 308        |
| 6.1.7. Program zajęć wychowawczo-profilaktycznych „Spójrz inaczej” .....                                                          | 315        |
| 6.2. Wspomaganie rozwoju psychospołecznego dzieci w wieku 10–12 lat .....                                                         | 321        |
| 6.2.1. Program mediacji rówieśniczych .....                                                                                       | 321        |
| 6.2.2. Program Marty Herzberg wspomagania rozwoju psychospołecznego dzieci nie lubianych przez rówieśników .....                  | 326        |
| 6.2.3. Modyfikacja zachowań typu A – program Niny Ogińskiej-Bulik .....                                                           | 340        |
| 6.3. Ryzyko związane z pomaganiem dzieciom odrzucanym przez rówieśników z powodu agresywnych zachowań .....                       | 344        |
| 6.4. Podsumowanie .....                                                                                                           | 351        |
| <b>ROZDZIAŁ 7. Działania nauczyciela poprawiające sytuację dzieci odrzucanych w klasie szkolnej .....</b>                         | <b>353</b> |
| 7.1. Tworzenie dzieciom warunków do przezwycięzania stereotypów i uprzedzeń wobec rówieśników w zespole klasowym .....            | 354        |
| 7.2. Zmniejszanie ryzyka powstawania uprzedzeń w klasie i pomaganie dzieciom odrzucanym dzięki zmianie zachowań nauczyciela ..... | 367        |
| 7.3. Podsumowanie .....                                                                                                           | 372        |
| <b>ROZDZIAŁ 8. Przykłady interwencji systemowych .....</b>                                                                        | <b>373</b> |
| 8.1. Rozwój koncepcji pomagania dzieciom odrzucanym przez rówieśników .....                                                       | 374        |
| 8.2. Program systemowy Carolyn Webster-Stratton „Niewiarygodne lata” .....                                                        | 379        |

|                                                                                                                         |     |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| 8.3. Interwencja systemowa „Szybka ścieżka” opracowana przez Grupę Badawczą ds. Zapobiegania Problemom Zachowania ..... | 393 |
| 8.3.1. Charakterystyka programu „Szybka ścieżka” .....                                                                  | 394 |
| 8.3.2. Efekty programu „Szybka ścieżka” .....                                                                           | 405 |
| 8.4. Podsumowanie .....                                                                                                 | 414 |
| Zakończenie .....                                                                                                       | 417 |
| Bibliografia .....                                                                                                      | 421 |
| Spis bloków rozszerzających .....                                                                                       | 441 |
| Spis rycin .....                                                                                                        | 442 |
| Spis tabel .....                                                                                                        | 444 |
| Indeks nazwisk .....                                                                                                    | 445 |
| Indeks rzeczowy .....                                                                                                   | 451 |